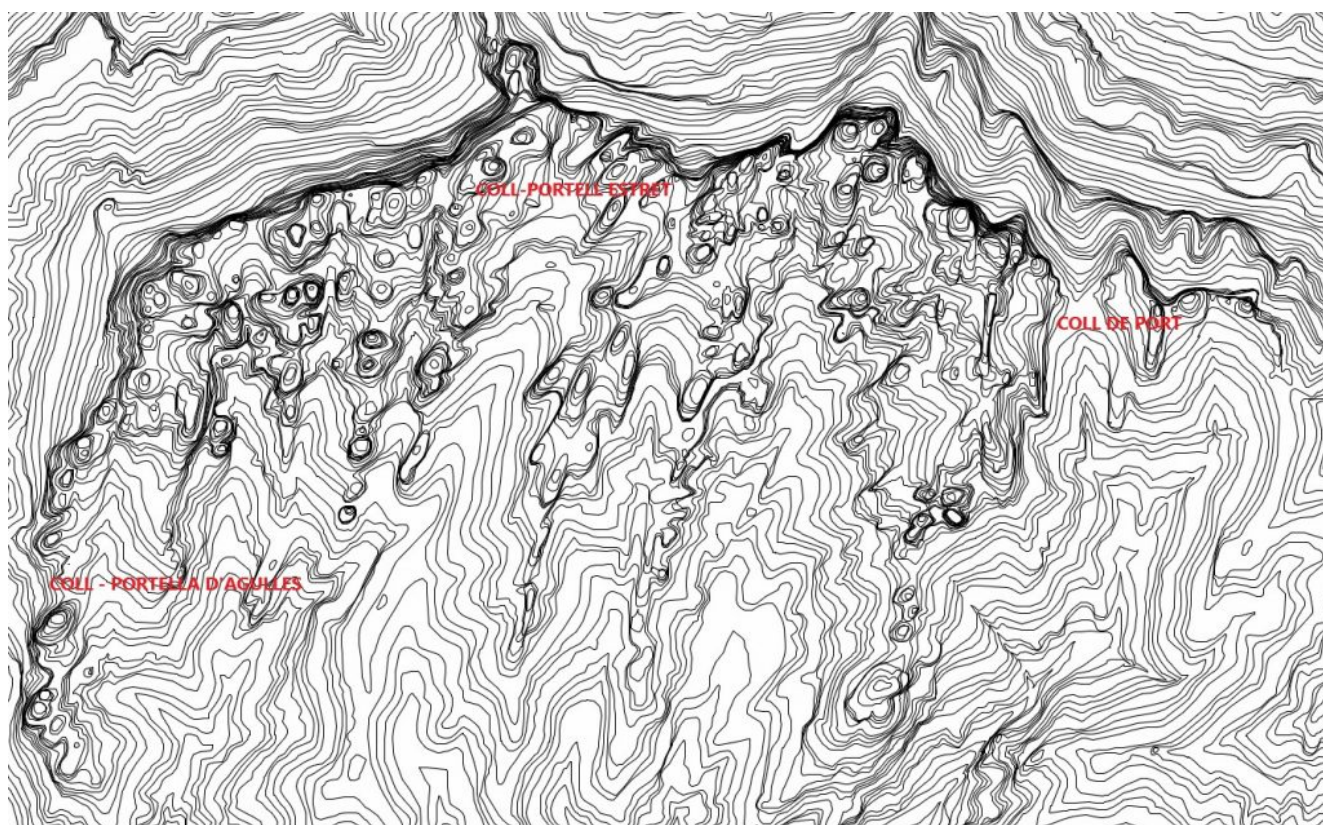
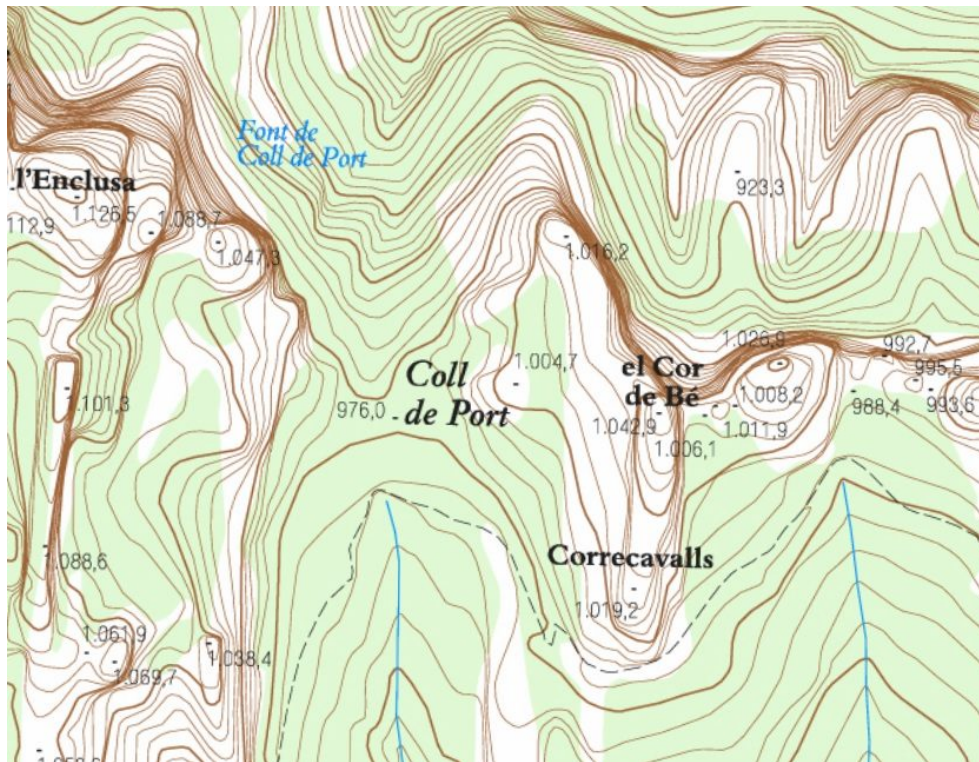

Coll de Port

De tots els indrets montserratins, el coll, situat a 974 metres, que separa les regions d'Ecós i Frares Encantats és probablement el que més debats suscita en relació al seu nom. ¿Com es diu: coll de Port o coll de Porc?. Avanço la conclusió de l'estudi. L'anàlisi de cròniques antigues de la muntanya conviden a pensar que el nom correcte és el de *coll de Port*, mentre que *coll de Porc* fora una tautologia, idea expressada de forma diferent, del nom original. Nom, el de *coll de Port*, que és coherent amb altres denominacions per altres colls d'aquesta zona de la muntanya, com poden ser el de la Portella i el Portell estret. El germà Josep Galobart, monjo de Santa Maria de Montserrat, dedicà el seu primer article d'un sèrie sobre la toponímia montserratina, a dilucidar quin era el nom correcte d'aquest coll^[1]. Les seves aportacions m'han estat molt útils per confeccionar aquesta nota.

Els tres colls en les regions d'Agulles i Frares Encantats

Representació del Coll de Port en la cartografia moderna de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya

Representació cartogràfica del Coll de Port en un mapa de l'editorial Alpina de 1963

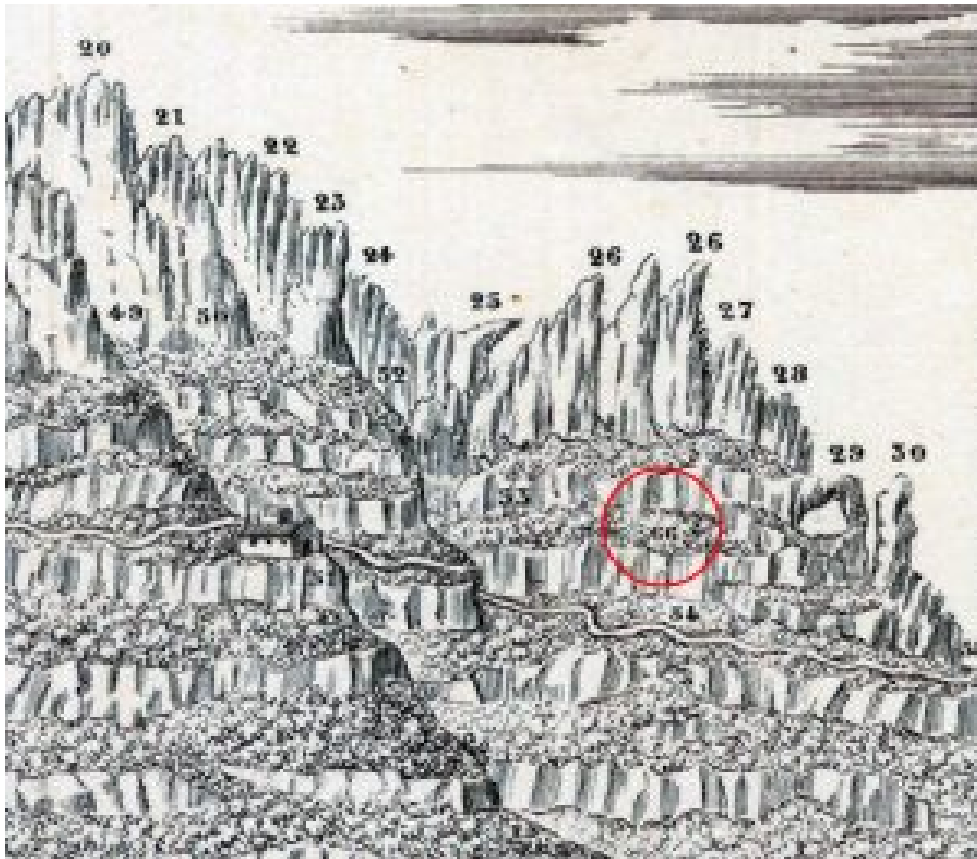
El *coll de Port* és un important cruïlla de camins en el sistema de comunicacions del massís montserratí. En aquest indret conflueixen el camí que puja de la carretera de can Maçana anomenat com el coll; el que uneix la Portella amb el Montgròs pel coll de les Comes, aquest camí té importants ramals com el són els camins del Lloro, de les Grutes i de la canal Roja; a més dels camins que permeten la travessa dels Frares Encantats i els Ecos. La presència d'importants carboneres en tota aquesta regió donen peu a pensar que aquest lloc era un punt clau pels treballs de treta del carbó. Antigament, el camí que mena a la Portella no anava més enllà de la balma de les Pruneres.

La referència més antiga on s'esmenta aquest coll és un apunt del 17 de setembre de 1342 on el rei Pere III confirma una concòrdia del 15 de febrer de 1312 entre la universitat de la ciutat de Manresa i els homes del castell de La Guàrdia per la qual els habitants de Manresa poden fer llenya als boscos del terme de la Guardia[2]. En aquesta concòrdia s'especifica els drets la universitat de la ciutat de Manresa per tallar i fer ús de llenya de la muntanya de Montserrat en una zona delimitada per "*colle de ça Foradada usque ad collem des Port, et de colle des Port usque ad pas deç Cabirol, et de passu des Cabirol usque ad collem deç Lor, et deç Lor usque ad fontem deç Lor, et fonte deç Lor usque ad fontem novellam et de fonte novella usque de Palomera, et de òmnibus istis locis predictis usque in sumitatibus pennarum Montserrati et sumitatibus dicti castri de Guardia*". Aquest cita era desconeguda per Josep Galobart quan redactà la seva nota.

La següent referència coneguda a aquest coll es troba en la història de Montserrat del pare Argaiz, 1677. En aquest obra es parla de la font del Coll de Port, tot i que no s'esmenta directament una referència directa al coll sí que s'esmenta al parlar de la font. Però, tal com diu en Josep Galobart "*el topònim era prou conegut i evident per a permetre designar-la amb referència al coll*". El segle següent, l'any 1789, el geòmetra i arquitecte barceloní Francesc Renart aixecà un mapa de la muntanya de Montserrat per encàrrec de Francisco de Zamora. Aquest mapa, l'original del qual s'ha perdut, només és conegut per un còpia calcada que feu Joaquim Carrera abans de l'any 1877 en ocasió dels estudis preliminars per fer el cremallera de Montserrat. En aquest còpia es sap que en F. Renart identificà amb el nº 9 el *Coll de Port*, amb el nº 10 la font de *Coll de Port* i

amb el nº 29 la *coma de Coll de Port*.

L'estudi de Josep Galobart abans esmentat cita algunes referències més on és inequívoc l'ús del terme coll de Port. La primera d'elles és la descripció d'un itinerari montserratí fet per uns apotecaris barcelonins, Joan Ametller i Francesc Sala, per recollir mostres, els quals parlen de la *roca de coll de Port* i de la font del mateix nom. També esmenta, el germà Galobart, unes anotacions de Francisco de Zamora sobre les fonts montserratines on ressenya la *font de coll de Port*. En el segle XIX mossèn J. Martí i Cantó, publica l'any 1856 un cançoner, *Mes lírico de Maria, o los cancioneros de Montserrat* i el l'any 1864 el llibre *Historia de la imagen y santuario de Ntra. Sra. De Montserrat* en ambdues obres esmenta l'existència del topònim *coll de Port* associat a una font situada més enllà de l'ermita de sant Jeroni. Aquesta descripció de Martí i Cantó aporta una dada interessant: situa la font més enllà de l'ermita de sant Jeroni, la qual cosa vol dir que, més enllà de la zona boscosa situada a occident del cim, es té referència de l'existència d'una font. Aquesta informació evidencia que a mitjans de la segona meitat del segle XIX l'indret de la font era prou conegut i rellevant com per incorporar-lo en la descripció de l'ermita, sabent que en aquella època no existia cap sender que menés cap ella des de sant Jeroni. En la seva crònica montserratina escrita per l'abat Muntadas *Montserrat, su pasado y su presente y su porvenir*, 1871, hi ha una llista de fonts montserratines entre les quals esmenta la de *coll de Port*. En el dibuix de J. Estella de l'any 1869, *Vista de la montaña y hermitas del Mont-serrat. Tomada desde la estación de Monistrol* imprès per J. Roig, el número 66 identifica la *Fuente de coll de Port, buena*, tot i que la seva localització no resulta molt precisa.

Detall del gravat de J. Estella de l'any 1869 (Manuscrit 13675 de la Biblioteca de Montserrat)

En una de les llegendes d'aquest gravat esmenta, emprant un llenguatge èpic propi del tarannà romàntic de l'època, la font de Port on l'autor del text situa uns inventats combats contra els sarraïns.

Cataluña!! Feliz país que conservas una perenne memoria de las abuelas, esculpida en las vivas peñas del monte que pregonan tu fama. Mil generaciones han pasado y todas han rendido admiracion á ese gran obelisco, obra de la naturaleza y rey de los montes españoles. Aun resaca en las concavidades de COLL DE PORT el eco de nuestros bravos antepasados que dan el grito de exterminio á las hordas agarenas. Allí sobre la peña de Santa Cruz, se vislumbra aun la sombra del temido pendon blanco que anuncia al país la conquista catalana.

Text que acompanya al gravat de J. Estella de l'any 1869 (Manuscrit 13675 de la Biblioteca de Montserrat)

L'any 1880 s'identifica primera vegada l'indret com a *coll de Porc* com senyala Josep Galobart. Es tracta d'una crònica de l'ascensió feta per Cèsar August Torras al Montgròs i publicada a la revista *Renaixensa* [3]. Quan el grup d'excursionistes arriben al cim del Montgròs es descriu la vista dominada des d'aquesta indret i es diu "En direcció al N. s'obra la canal de Coll de Porch; inclinada al N.O. la fragosa

coma de Naps de Dalt y més baixa y en direcció oposada la de Naps de Baix". A partir d'aquest moment la toponímia montserratina començarà a introduir indistintament el termes de *coll de Port* o *coll de Porc*.

Aquesta ambivalència semàntica s'observa en l'obra del pare Adeodat Marcet, monjo de santa Maria de Montserrat. Aquest monjo publicà a la Revista Montserratina una sèrie d'articles, reunits amb el títol *Montserrat, sus bellezas naturales*, explicant diversos aspectes de la geografia montserratina. En el número 5 d'aquesta revista, maig de 1907, en la pàgina 142, esmenta una sèrie de fonts entre les quals hi ha la *font de Port*. Aquest monjo també es l'autor, en la mateixa revista, d'un conjunt de descripcions d'itineraris que publicarà al llarg dels anys. En el nº 7 de l'any 1908, a les pàgines 252 i 253 el pare Adeodat Marcer descriu l'itinerari a la *font de coll de Porch*, havent canviat la denominació d'aquesta font que gavià fet servir anteriorment quan esmentà, en el seus articles geogràfics, per primera vegada la font. Posteriorment, els itineraris descrit pel pare Adeodat Marcet foren recopilats en el llibre *Itinerari de la montanya de Montserrat* editat per la mateixa Revista Montserratina, l'any 1909. ¿Per què aquest canvi de criteri?. Josep Galobart no sap la raó d'aquest canvi semàntic. En el mapa de Joan Cabeza, (1909), que acompanya al llibre recull d'itineraris el nom de la font és de *font de coll de Porch*.

Detall mapa de Joan Cabeza 1909

En el seu estudi de diverses obres muntanyenques el germà Josep Galobart troba un ús indistint de la toponímia. En el llibre *Montserrat* de L.Estivill i J.Panyella de 1949 el nom és el de *coll de Port*. El mateix any 1949 Ramon de Semir, excursionista i topògraf publica el primer mapa topogràfic de Montserrat. Aquesta obra representa la culminació d'un llarg treball iniciat als anys 30 del segle XX, interromput per la guerra civil, i culminat després per l'edició d'aquest mapa. Per confeccionar aquesta obra, Ramon de Semir revisà en profunditat la toponímia montserratina i el seu gran coneixement de la muntanya li permeté proposar una zonificació de la muntanya que ha perdurat fins els nostres dies. En el seu mapa Ramon de Semir identifica el *coll de Port*.

Detall del mapa de Ramon de Semir 1949

No obstant, una obra de l'any 1950, la qual no esmenta el germà Josep Galobart en el seu estudi, torna a introduir el terme de *coll de Porc*. Es tracta d'una *Guia de Montserrat* publicada pel monestir de Santa Maria de Montserrat. En la pàgina 304 s'esmenta en diverses ocasions la *font de coll de Porc*. Any més tard, 1961, l'associació Amics de Montserrat, continuació històrica de l'antiga agrupació Amics del Sol, publicà la guia *Itineraris montserratins* feta per Pere Bosquets. En aquesta obra l'autor, tot i que esmenta que té el mapa de Ramon de Semir, de referència, fa servir la denominació de *coll de Porc*. Uns quants després, l'any

1975, un altre monjo montserratí, Ramon Ribera Mariné, publicà la seva extraordinària obra, de la qual molts em som deutors, *Camins i canals de Montserrat* revisada posteriorment i reeditada amb el nom de *Caminants a Montserrat. El massís*. En aquesta guia Ramon Ribera opta per fer servir el nom de *coll de Port* en el text però, en el mapa que acompanya aquesta guia opta per la solució eclèctica de fer servir el dos noms de tal manera que el coll és anomenat *coll de Port o de Porc*.

Detall del mapa de Ramon Ribera 1998 (en aquest mapa l'etiqueta Correcavalls hauria d'acompanyar com alternativa al nom d'Enclusa)

Les diferents guies d'escalada publicades posteriorment al llibre de Ramon Ribera empren indistintament els noms de *coll de Porc* o de *coll de Port*. Josep Mª Rodes i Ferran Labraña en la seva guia d'escalades [4] parlen de “l'ampli i acollidor coll de Porc”, tot i que després fa servir els dos termes “coll de Porc o de Port” un sol cop (p. 13). Josep Barberà fa servir el terme *porc* per identificar l'indret (pàgina 102) o descriure la roca de Coll de Porc (118-119) tot i que aquest autor en el dibuix de la zonificació de la muntanya empra el terme *coll de Port* (pagina 7) o al descriure la regió dels Frares Encantats parlar del *coll de Port o de Porc* (pàgina 81) mentre al descriure la regió dels Ecos només esmenta el *coll de Porc* (pàgina 131), el mateix passa al parlar de la secció de les Comes, diu *coll de Porc*, (p. 133)[5].

Jordi Oliver i Pausas, hereu de l'esperit de l'associació Amics de Montserrat, en la seva obra sobre itineraris montserratins [6] feu servir el terme de *coll de Porc* i justificà el seu ús. En una llarga nota de toponímia, critica que la defensa del terme de *port* per assimilació a Portella o Portell, altres topònims de colls montserratins. Dóna raons etimològiques del tipus que Portella ve de porta i que Portell tant pot venir de port com de porta, però, i el seu argument és que el terme Port segur que no ve de porta. La pista etimològica és suggerent. Pedro Felipe Monlau considera que les paraules castellanes de porta i port tenen la mateixa arrel en la paraula llatina de *porta* derivada a la vegada del terme *portare*[7]. El Diccionari català-valencià-balear (DCVB) d'A. M. Alcover i F. de B. Moll, consulta a la pàgina d'internet de l'Institut d'Estudis Catalans, diu que l'etimologia de port és el terme llatí de *portus*, mentre que portell es un derivat dels termes *porta* o *port*, i portella deriva del llatí *portella*. Les raons etimològiques no invaliden la idea d'anomenar els passos montserratins a la regió d'Agulles i Frares Encants amb termes relacionats amb el mot *port*. Per Jordi Oliver el nom ha de ser *coll de Porc* perquè deuria ser un lloc de pas dels senglars atiatats pels caçadors. Per confirmar la seva suposició qüestiona la validesa dels termes fets servir pel pare Argaiç, entre ells el de *coll de Port*, aduint que mai hagués estat a Montserrat i aquest és el motiu pel qual la seva obra té importants errors d'apreciació. Pocs anys després Antonio García Picazo, en la seva monumental guia d'escalada fa servir únicament el terme *coll de Porc*[8].

Totes les obres posteriors, tan siguin itineraris de senderisme o guies d'escalada, empen indistintament els mots *port* i *port* sense fer cap esment l'origen del terme. Només destaca l'article Pau Tomé, escalador montserratí i estudiós de la seva toponímia, sobre la toponímia montserratina. [9] Referint-se a *coll de Port* diu que el topònim està "format pel mot coll en el sentit de terme orogràfic, «pas elevat entre muntanyes», que permet passar fàcilment d'un vessant a un altre; en aquest cas, el que resulta interessant és el mot port". Segons Tomé, d'acord amb estudis sobre toponímia "ens trobem davant una duplicació tautològica, on els mots coll i port tenen el mateix significat. És important ressaltar, però, que en ambdues accepcions el mot port sol indicar un lloc limítrof, que tanca una contrada determinada envers una de contigua, fent-hi doncs de frontera. I en una muntanya com Montserrat només aquells accidents topogràfics ben delimitats solen ser utilitzats com a fites per delimitar territoris, com és el cas del Coll de Port. També cal tenir present que els altres dos passos que hi ha a partir d'aquest

coll en direcció nord-oest són derivats de port: el Portell Estret i la Portella d'Agulles”.

A partir de la documentació comentada en aquesta arribo a les mateixes conclusions que arribà Josep Galobart en el seu estudi “*creiem que la denominació correcte és Coll de Port. El topònim. Com a dit Ramon Ribera, és una tautologia. Nosaltres creiem que s’ha deformat per la similitud fonètica entre Port i Porc. També cal tenir present que els altres dos passos que hi ha a partir de Coll de Port en direcció N i O són derivats de Port: Portell Estret i La Portella de les Agulles”*. Fora bo, després de totes aquests precisions intentà retornar al nom que originalment tenia el coll i que no és altre que el de Coll de Port.

[1] Galorbat, J. 1990, *Coll de Port o coll de Porc?*. Butlletí del Santuari nº 26, pp. 40-43

[2] Torres i Serra, M. (1996) *El Llibre Verd de Manresa (1218-1902)*, Fundació Noguera, Barcelona pp. 114-116

[3] August-Torra, C. (1880) *Ascenció al Montgròs de Montserrat*, La Renaixensa 10 p. 200

[4] *Roques, parets i agulles de Montserrat. 4/Regió dels Frares Encantats* (1982) Publicacions de l'Abadia de Montserrat. P. 10, 14, 16, 17,18, 147 i 152

[5] Barberà,J.(1977) *Montserrat pam a pam* Publicacions de l'Abadia de Montserrat

[6] Oliver, J. (2003) *Montserrat. Guia itinerària*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 16

[7] Monlau,P.F. 1856, *Diccionario etimológico de la lengua castellana*, Madrid, p. 383

[8] García Picazo,A. (2006) *Ascensiones de leyenda*, Desnivel p. 35

[9] Tomé, P. (2017) *La toponímia com a clau per a la interpretació del paisatge. El massís de Montserrat com a cas d'estudi*. Noms, Revista de la Societat d'Onomàstica, nº 6, p. 31.

Article de Josep Galobar [Coll de Port o coll de Porc](#)